

Nr 218.

Av herr **Vennerström m. fl.**, om anslag till anordnande å statens mark av självständiga småbrukshemman med längre tidstryggad besittningsrätt.

Vårt land står inom få månader inför hotet av hungersnöd. Vi ha ^{Vår jordpolitik och dess resultat.} nödgats konstatera, att därest tillförseln utifrån till största delen utebliver, så är ett enda mindre gott år tillräckligt för att ställa oss inför en sådan landsolycka. På sundare grund vilar alltså ej den väldiga ekonomiska utvecklingen under det senaste århundradet och särskilt under de allra senaste årtiondena, en utveckling varöver vi äro så stolta och varöver så många officiella lovsånger uppstämmts. Situationen är dess mer utskämmande som alla veta, att Sveriges land gott kunde brödföda en dubbelt större folkmängd än den nuvarande. Visserligen ha vi ej — det är en av våra många försummelser i jordfrågan — ens skaffat oss upplysningar om vår ungefärliga tillgång på odlingsbar jord. Motioner väcktes därom år 1912 i båda kamrarna, men ledde ej till något resultat. Men att vår odlingsbara, ouppodlade jord är väldig i omfattning, det veta vi.

Resultatet är desto märkligare som knappt någon fråga på senare år varit så populär inom alla partier som egnahemsfrågan. En massa tal, riksdagsmotioner, utredningar och förordningar samt en massa av statens pengar har förbrukats för att främja denna. Men någon massa nya småbruk har icke därmed kommit till stånd. Enligt senast tillgängliga siffror ha, under den tid egnahemslänerörelsen pågått, jordbrukslån till följande antal och belopp utlämnats:

År:	Antal:	Belopp:
1905	664	1,421,880
1906	441	1,032,987
1907	645	1,673,475
1908	956	2,711,664
1909	1,123	3,241,055
1910	1,312	3,868,210
1911	1,096	3,281,660
1912	1,183	3,321,334
1913	1,424	4,451,575
1914	1,340	4,309,325
1915	1,090	3,477,510
Summa 11 år		11,274 32,790,675

Man finner därav först och främst, att under krigsåren, då vi mer än än någonsin tarvat ökad livsmedelsproduktion, har egnahemsrörelsen *minskats* i stället för ökats, och det är från år, så långt siffrorna räcka. Dessutom är det väl att märka, att alla dessa lån på intet sätt representera nya jordbruk, alltså verkliga ökning av livsmedelsproduktionen. Under åren 1905—1911 nygrundades endast 1,806 obebyggda lägenheter mot 4,105 bebyggda; under år 1915 utgjorde samma siffror 336 obebyggda mot 754 bebyggda. Alltså har icke ens en tredjedel av samtliga egna hemmen utgjorts av verkliga nyodlingar. Man måste alltså instämma med den medlem av 1911 års egnahemskommitté, doktor Adrian Molin, som förklarar egnahemsrörelsen, om man ser till detta dess enligt vår mening viktigaste syfte, vara väsentligen förfelad.

Frågar man så efter skälet därtill, måste man till en början konstatera, att de organisationer vilka haft rörelsen om hand, hushållningssällskapen, ej i stort sett röjt ett tillräckligt intresse. I själva verket hade år 1901 hushållningssällskapens ombud avstyrkt hela egnahemslånerörelsen, åtminstone i den mån den avsåg statsunderstöd till självständiga småbruk. Också ha sedan sällskapen röjt en påfallande lust att nedpruta lånen från deras av staten tillstadda belopp — ibland med ända till 26 % — och desslikes en påfallande ojämnhet i sitt arbete. Doktor Molin påpekar, att av de 26 hushållningssällskapen hade under åren 1905—11 det överväldigande flertalet, 19 stycken, blott utdelat drygt hälften av lånesumman; 4 hade utdelat mer än en tredjedel därav. Under senaste åren varifrån siffror föreligga, 1915, är situationen ej alls bättre. Tvärtom ha under detta år

fyra sällskap (Kristianstads, Västernorrlands, Väster- och Norrbottens) förmedlat 509 lån av inalles 1,024, alltså i det närmaste hälften. De enskilda bolag och föreningar som också förmedlat lån ha alltid haft en underordnad betydelse.

I och för uppdrivning av livsmedelsproduktionen har man dessutom från och med 1907 haft att tillgå *norrländska nyodlingsfonden* för de nordligaste länen och sedan 1915 (alltså under kriget) *allmänna nyodlingsfonden* för de övriga. Även dessa fonder förvaltas av hushållningssällskapen, av vilka ett, Västerbottens, nyss begärt förvaltningsbidrag även för denna sin verksamhet — för egnahemslånerörelsen åtnjuta hushållningssällskapen redan nu bidrag. Resultatet av dessa båda fonders förvaltning ter sig i siffror som följer:

Norrländska nyodlingsfonden:

år	antal lån	odlingsareal i hektar	beräknad kostnad	lånebelopp
1907.....	273	366	212,000	96,980
1908.....	527	621	418,000	190,675
1909.....	775	1,039	655,000	300,212
1910.....	659	854	500,950	232,018
1911.....	752	876	555,250	264,580
1912.....	575	703	431,000	202,476
1913.....	697	819	506,000	238,020
1914.....	761	1,120	574,250	263,803
1915.....	588	675	452,000	213,476
1916.....	734			271,368
1917.....	684			268,613

Allmänna nyodlingsfonden:

år	antal lån	odlingsareal i hektar	beräknad kostnad	lånebelopp
1915.....	182	327	145,000	64,857
1916.....	160			56,437
1917.....	135			51,527

Även av dessa fonder är alltså resultatet allt annat än lysande. Allmänna nyodlingsfonden har alltigenom anlitats mycket obetydligt och dessutom mindre år från år. I fråga om norrländska fonden ha siffrorna växlat ganska starkt från ett år till ett annat, och siffrorna under krigsåren uppvisa i vart fall ingen avsevärdare höjning. Även i fråga om dessa

fonder uppvisa de olika hushållningssällskapen stor ojämnhet. Kristianstads län har förmedlat mer än en tredjedel av samtliga lån till allmänna nyodlingsfonden och tillsammans med Blekinge län mer än hälften. I norrländska fondens förvaltning har Västernorrlands läns hushållningssällskap ej alls tagit del och Kopparbergs, Gävleborgs och Jämtlands ha, i nu nämnd ordning, utmärkt sig genom det ringa antal lån de förmedlat (tillsammans omkring en sjättedel av hela antalet).

Frågar man nu, inför dessa nedslående fakta, vad som bör göras för att nå bättre resultat, så kanske många vill svara, att det i tider som dessa, med i alla avseenden så våldsamt uppdrivna priser, överhuvud icke lönar sig att tänka på nyodling. Rösiö har i sin kända skrift *Räddningen* med skärpa understrukt, hur mycket som kunde vinnas genom att den redan odlade jorden bragtes i högre kultur. Utan att alls underskatta denna synpunkt — vilken det åligger produktionskommittén att uppmärksamma — ha vi emellertid velat framhäva, att likväl nyodlingen erbjuder särskilda fördelar. Även frånsatt den stora framtidsvinst det innebär; att Sveriges jord i högre grad blir uppodlad, har nybruten mark just nu en stor förmån framför redan hävdad: den kräver vida mindre nu av den under nödtiden så knappa och dyrbara gödseln.

Men om man alltså måste kräva nyodlingar i vida mer omfattande skala än hittills, är det tydligt att andra organ än hushållningssällskapen måste leda arbetet med att framdriva dessa.

Jordägarerätt
och jord-
spekulation.

I väntan på en reform av hushållningssällskapen synes det emellertid bliva nödigt att tillgripa en kolonisationsmetod därvid andra organ kunna anlitas. Möjligheten för en sådan finns också — på statens mark. Detta leder oss in på en annan viktig principfråga.

Egnahemslånerörelsen bygger ju på den fulla äganderättens princip. Varje nytt småbruk blir, särskilt sedan lånet inbetalts, brukarens fria egendom. Han kan inteckna det, överlåta det, sälja det åt vem han vill. Även de icke obetydliga jordområden staten upplåter åt egnahemsgrundare kastas på detta sätt ut i den okontrollerade jordmarknaden. Staten offerar alltså ej blott avsevärda summor på rörelsen — den utlånar ju medel mot 3,6 procent medan den själv får upplåna pengar till denna utlåningsrörelse mot väsentligt högre ränta — den släpper också ifrån sig jord, och detta utan att, i vart fall efter kort tid, äga ringaste kontroll över att jorden verkligen kommer det eftersträfvade syftet till godo.

Det hör till det förunderligaste bland allt förunderligt i vårt ekonomiska liv, att dylikt ännu kan fortgå. Vi hava ju det mest ödesdigra

historiska exempel på det resultat, vartill en dylik taktik kan leda: Norrland. Trots klarsynta mäns varningar slarvades statens väldiga domäner därstädes bort genom avvitringen. De bortskänktes åt bönderna. Man ville alldeles som nu vara liberal mot det lilla jordbruket. Och följden? Att staten fått se de jordar som den offrat för småböndernas skull i väldig utsträckning uppslukas av bolagen och ännu i dag härjas av enskilda skogsspekulanter.

Man har naturligtvis försummat att skaffa sig ordentlig statistik både över hur stora jordvidder staten bortskänkt och i vad mån de uppslukats av bolagen. Borgmästar Lindhagen, som skarpt framhävt detta missförhållande, har på egen hand sökt beräkna hur många mantal som avvitrats i Norr- och Västerbotten och kommit till den slutsatsen, att i det förra länet vid pass 647, i det senare vid pass 545 offrats. Betänker man nu att bolagen redan 1905 i Norrbotten ägde drygt 281 mantal jord (och 81 utjordar) samt i Västerbotten drygt 228 mantal (och 164 utjordar), kan man ana — utan att alls behöva föreställa sig, att alla bolagsdomäner äro gammal kronojord — vilken stor rikedom staten indirekt bortskänkt till bolagen. Resultatet bleve troligen än mer nedslående i Västernorrlands eller i Gävleborgs län, där antalet mantal i bolags händer 1905 utgjorde respektive 406 $\frac{1}{2}$ och nära 482 mantal (med respektive 872 och 1,251 utjordar). Också befinns det, att mellan åren 1860 och 1900 arrendatorerna i de sex nordliga länen ökats från 4,9 till 11,3 procent, låt vara att samtidigt antalet självägande bönder, absolut sett, ökats. Sedan dess har för visso ställningen än mer förvärrats.

Men fast fakta ligga klara och ofrånkomliga, dömande och hotfulla framför oss, vilja våra maktägande ej taga lärdom. Statens jordbruksdomäner minskas med en fart, varom allmänheten ej har en aning, men som i sanning är förskräckande. Mellan åren 1914 och 1915 kan konstateras en skillnad av ej mindre än 1,709,000 kronor på minussidan. Förstnämnda år värderades sagda domäner till 62,763,000, sistnämnda till 61,054,000. Även om skogsdomänerna räknas med, visar bokslutet en stor minskning: 1,199,000 kronor.

Det värsta är, att denna förlust ej alls motsvaras av någon national-ekonomisk vinst på andra håll. Intet är så skadligt för jordens ökade uppodling, för livsmedelsproduktionens ökning och bondeståndets trivsel som höga jordpriser. Därigenom få dugliga men relativt medellösa, att ej tala om direkt obemedlade jordbrukare, allt omöjligare att erhålla jord, medan jobbarna trivas. Därigenom lockas bönderna att sälja sin jord,

vilken alltså vandrar ur allmogens händer i spekulanternas — jordmarkdörensas. Just detta förhållande har under senare år och särskilt under kriget i allt starkare grad gjort sig gällande i Sverige. Man kan avläsa detta även på egnahemsrörelsens utveckling, dels på det minskade antalet nygrundade jordbrukshem, dels på den stigande lånesumman. Ett par siffror visa detta:

År	Medelbeloppet pr lån
1905	2,141
1910	2,949
1913	3,126
1915	3,194

Det värsta i saken är nu, som även framhållits inom senaste egnahemskommitté, att statens egen jordpolitik — dess uppträdande (genom låneförmedlarne) som spekulant å jordmarknaden — främjar denna utveckling. Alltså, först startar staten med stora offer en egnahemsrörelse och sedan organiserar den rörelsen så, att den motverkar det mål som offren skulle tjäna. Det blir i stället jordjobbet som till sist tjänar på statens egnahemsrörelse, jordjobbet som under kriget blivit oss en verklig landsplåga, och vars fördärlighet alla verkligt sakkunniga med en mun intyga. Genom att jordlotterna ständigt byta ägare, blir skötseln även i bästa fall försummad, mången gång skötes jorden icke alls, medan skogen skövlas. Jordägarna lockas att falka efter rika spekulanter i stället för att främja sitt välstånd genom arbete på jordens höjande i kultur. Ja i häpnadsväckande många fall ser man det upprörande skådespelet av stora bördiga egendomar, som just i dessa nödtider ligga i fullständig vanhävd.

Vissa trevande och svaga försök ha gjorts för att råda bot på det onda. Kronolägenhetskommittén har verkställt en utredning om de fall, då egna hem, skapade med statens hjälp, övergått till andra personer än sådana som lagen avsåg att hjälpa. En del sådana fall konstaterades också. Om de voro relativt få, så härrörde det därav att, som kommittén påpekat, de tillfrågade myndigheterna ej undersökt jordlägenheternas öden sedan den tid då köpeskillingen inbetalts — d. v. s. just den tid då jobbet egentligen kan börja. Ej heller hade de undersökt om förste köparen alltid var socialt berättigad till ett statsunderstöd, något som kommittén visar ingalunda alltid vara fallet. Kommittén konstaterar ock att tillvaron av värdefull skog ej sällan framkallar spekulation i kronolägenheter, och även då ej direkt spekulation föreligger avverkar oftast köparen skogen

för att få medel till att gälda köpeskillingen. Särskilt just nu, med den våldsamma stegring trävarupriserna erfarit, innebär varje försäljning av skogbärande kronojord en direkt uppmuntran till dylika landsfördärvliga tilltag.

För att råda bot på dessa missförhållanden framställde kommittén ett förslag om tillfälligt förbud att bortsälja, bortgiva eller bortbyta från kronan förvärvad lägenhet — men blott under tjugu år. Ett dylikt förslag kan ju omöjligen innebära någon varaktig hjälp mot det onda. Likväl vann ej ens det myndigheternas bifall. Även egnahemkommittén diskuterade problemet hur man skulle trygga lägenheternas framtida bestånd men stannade inför konstaterandet att detta »torde i de flesta fall vara ganska svårt».

I andra länder har man gått svårigheterna in på livet. I Preussen Jordpolitiken i andra länder. använder man sig i och för den livligt främjade jordkolonisationen av rättegårdsinstitutet: den som köper en gård behöver ej gälda köpeskillingen utan får i stället utgöra en årlig ränta. De rättegårdar som stiftas på privat väg kunna friköpas från hela räntan men få ej säljas (utom till vissa nära släktingar) eller styckas annat än med generalkommissionens (den preussiska skiftesmyndighetens) tillstånd, ett tillstånd som vägras om gårdens självständighet skulle upphöra genom sammanslagning med större egendom. Även gäller för dylika gårdar privilegierad arvsrätt, d. v. s. det får endast finnas en arvinge, antingen en av arvlåtaren utsedd eller den som är enligt lag närmast. Redan detta är ju en väsentlig inskränkning i äganderätten; innehavaren är faktiskt hindrad sälja gården till sådana spekulanter, som i regeln kunna väntas erbjuda den största köpesumman. I fråga om de av staten stiftade rättegårdarna gälla än mer inskränkande bestämmelser. Ägoöverlåtelse är blott tillåten, när lagens syfte ej därigenom motverkas; om innehavaren säljer eller överlåter gården utan tillstånd eller sättes i konkurs eller dör eller eljest bryter mot lagens stadgar, kan staten återköpa gården för 75 % av upptaxerade värdet med avdrag av räntans kapitalvärde och eftersänkta räntor. Vidare är en tiondel av räntan oavlöslig. Resten får avlösas — men så vitt veterligt har ingen rättegårdare önskat göra det! Ett lärorikt faktum för alla dem som i bjärta färger skildrat det olidliga tvång en fast årlig avgäld skulle innebära för jordbrukarne. De statliga rättegårdarna ha ock visat sig vara lika begärliga som de enskilda. Under åren 1892—1910 ha stiftats 16,859 enskilda och 17,262 statliga rättegårdar, och av de senare ha en icke oväsentlig del — vid pass $\frac{1}{6}$ — tagits på arrende, vilket också är tillåtet.

I Danmark har utvecklingen gått i liknande riktning. Man har också där konstaterat, att jordpriset höjts på grund av den statsunderstödda egna-hemsrörelsen, och att jordspekulationen krävt offer bland de nya småbrukarna. Under riksdagen 1916—17 framlade ock danske jordbruksministern ett förslag, vars § 6 mom. 2 lydde så:

»Naar jord, der hører til embeder eller bestillinger, offentlige stiftelser eller kirker sælges til husmandsbrug efter nærværende lov, kan jorden erverves saaledes at en del av köbesummen fastsættes til aarlig pengeydelse» o. s. v.

Förslaget hänvisades till ett utskott av 15 personer ur alla partier, vilket enhälligt föreslog paragrafens ändring därhän, att i stället för »kan jorden erverves» o. s. v. skulle sättas: »erverves jorden saaledes at köbesummen fastsættes til en aarlig pengeydelse». Hela räntan på den beräknade köpeskillingen skulle alltså bli oavlöslig. Detta ändringsförslag antogs utan gensägelse av jordbruksministern och riksdagens båda hus. Enligt § 20 får dessutom egendomen ej styckas eller samläggas med annan jord annat än med jordbruksministerns särskilda tillstånd, vilket blott får givas på vederbörande kommunalråds tillstyrkan. Under debatten framhölls, att staten ej borde avhända sig sin jord, då tillgången å statsjord vore högst viktig för de mindre bemedlades jordfråga. Liknande tankar ha ock framställts och övervägas för närvarande inom Landbokommissionen, Danmarks nu sittande stora jordkommitté. Här ovan omtalade lag ansågs ej på något håll vara slutgiltig.

I England, som under senare år strävat att nyskapa sitt jordbruk under småbrukets tecken, har framträtt en högst utpräglad motvilja mot enskild äganderätt bland småbrukarna själva. Av de 10,500 nya småbrukare som till och med 1911 skapats enligt 1907 års lag ha endast något över 2 % velat övertaga sina gårdar som helt egna. Resten har föredragit tryggad besittningsrätt på samhällets mark. Lloyd Georges stora jordreform — det märkligaste jordreformförslag som framkommit i vår tid före ryska revolutionen — byggde också principiellt på systemet tryggat arrende, å allmän eller enskild mark, i förening med jordvärdeskatt. Reformen mördades genom kriget, men att den måste återupptagas snart efter dess slut och att den då i vart fall ej blir mera eftergiven mot det enskilda intresset än förr, därpå kan ingen tvivla som känner stämningen i England.

I Ryssland slutligen ha efter revolutionen alla partier av någon betydelse — även de liberala — varit anse om att jorden ej får göras till en handelsvara. Bolsjevikerna vilja ju helt nationalisera jorden, och det

må väl märkas, att de kunnat hävda sin nuvarande maktställning endast därigenom att de i stor utsträckning åtnjuta böndernas understöd.

Det är också uppenbart, att de inskränkningar i äganderätten som hittills gjorts i Tyskland och Danmark ej kunna helt garantera jordens rätta bruk och trygghet åt bönderna. Dels torde de kunna kringgås — jordspekulationen vet alltid att finna utvägar, så länge privatäganderätten till jord kvarstår; bulvansystemet, varav vi ha en så otrevlig erfarenhet, har hittills ej kunnat med lagar stävjas. Dels skydda de ej mot vanhävd, ty även småbrukare kunna förfalla till sådan. Att en oavlöslig ränta lägges på jorden är ett stort framsteg men ej ett tillräckligt. Räntan får ju ej göras för hög, så att den nedtynger brukaren, men göres därför i stället lätt för låg så att den ej garanterar mot spekulation och dålig skötsel. Den enda verkliga och på samma gång enklaste garantien mot allt dylikt är att jorden kvarhålls i statens ägo.

Men detta vill man ej tillåta i vårt land. Varför? Jo, blir oföränderligt svaret, av psykologiska skäl. De svenska lantbrukarna kunna ej tåla det. Det är just inte något vackert betyg man därmed ger de svenska lantmännens psykologi. Erfarenheten har visat, att den obegränsade äganderätten leder till jordens vanskötsel och hotar bondeklassens bestånd men uppammar det hejdlösaste jobb — och ett dylikt system skulle alltså Sveriges jordbrukare till följd av sin psykologi vara intill döden hängivna. Detta samtidigt som de engelska, ryska samt i hög mån danska och tyska jordbrukarnes psykologi går i rakt motsatt riktning. Man förutsätter alltså med detta resonemang faktiskt att våra lantbrukare skulle vara psykologiskt mindervärdiga.

Dessbättre då att resonemanget med fakta kan visas vara oriktigt. För visso har det bland våra bönder rätt och råder ännu en stark lust att förvärva sina gårdar som helt egna. Denna lust har en dubbel orsak: dels önskar vederbörande måhända att kunna jobba med gården, d. v. s. genom försäljning därav skörda en vinst som ej förvärvats genom hans arbete och omtanke. Men att denna psykologiska böjelse, som i bästa fall gagnar ägaren men i alla fall skadar bondeklassen och landet, ej förtjänar uppmuntran, det torde numera inga bättre inse än bönderna själva. Hos inga lärar insikten om jordjobbets fördärvlighet och harmen över dess framfart vara större än hos dem. Det var ock de som framdrogo Norrlands-lagstiftningen, ehuru den kännbart inskränkte den fria förfoganderätten över jorden och frantog många enskilda bönder en stor förtjänstkälla.

Dels framgår emellertid också lusten till själväganderätt ur kravet att

få helt för sig och sina närmaste behålla sitt arbetes frukter. Även denna lust är förvisso, då den utsträckes utöver en viss gräns, självisk. Men i motsats till den förra kan den vändas till allmänt gagn. Emellertid tarvas för dess tillgodoseende icke alls att jorden skall vara i enskild ägo. Tvärtom skadar detta i flera avseenden nämnda kravs uppnående, ty den småbrukare som köper jord måste nästan alltid på ett eller annat sätt skuldsätta sitt kommande arbete — han får utlägga en summa som han sedan måste arbeta länge och hårt för att åter få ihop. Å andra sidan vinnes ej heller nämnda mål med kortvariga arrenden; vid sådana blir oftast jorden utan fråga mer eller mindre vanskött. Men så snart man övergår till långvarigare arrenden, blir saken en annan. Det börja jordbrukarne själva behjerta. Hr Lindhagen har framhållit, att Ljusnedals kronoegendom i Härjedalen upplåtits på sådana vilkor, vilka syntes brukarne förmanligare än full äganderätt. Det har ock flera gånger framhållits i riksdagen, att Uppsala och Lunds akademi- och domkyrkoherman, som utarrenderas efter ett dylikt system, äro mycket efterfrågade. I Skåne betalar man upp till 35 å 40 kr. pr tunnland för förbrukningsrätten till ett dylikt hemman. Vid 1909 års riksdag bestred visserligen en skånsk bonderepresentant påståendet, att lantmännen i allmänhet gillade denna upplåtelseform. Men hans bestridande miste sin kraft genom hans egen bekännelse, att han själv hamnat å ett liknande hemman — ty han hade på detta sätt fått god jord för 12 kr. tunnlandet. Detta är ju i själva verket ett utmärkt bevis för systemets nytta. Ty det visar, att man medelst detta kan erbjuda medelgod jord för mycket gott pris, samtidigt som man ändå gör den bästa jorden mycket begärlig.

Å andra sidan synes ej lusten för köp med äganderätt från kronodomänerna hos verkliga småbrukare vara värst stor. År 1911 utfärdades visserligen köpebrev å 123 sådana lägenheter och år 1912 å 177. Men mer än hälften av dessa — 142 stycken — krävde ej större köpeskillning än högst 1,000 kr. Över 50 lägenheter hade utbudits men ej fått köpare.

Man får alltid minnas, när man talar om det starka motståndet mot besittningsrätten, att jordbrukarne av den press de äro vana att läsa och av sina gamla ledare dels avsiktligt hållits i okunnighet om dennas sanna art, dels utsatts för en våldsam och om sanningen ej alltid så värst intresserad agitation däremot. Ty det finns verkligen en samhällsklass — jordspekulanterna och de klassmedvetna stora jordägarne samt deras andliga tjäna-re — vilka ha en utpräglad psykologisk böjelse för absolut ohämmad jordäganderätt, en böjelse som ock onekligen är outrotlig.

Skall deras agitation kunna stävjas, kräves det emellertid att besitt-^{Nya upplåtelse-}
ningsrätten får en tidsenlig form, vilken tryggar arbetets resultat åt den
arbetande. I det hedervärda gamla åboinstitutet ha vi grundvalen till en
sådan form — man må märka, att detta principiellt fritog åbon från högre
avgifter på grund av utförda jordförbättringar — men blott en grundval.
Det måste och kan omformas. Man kan tänka sig att enligt denna nya
form kronojorden upplåtes utan tillträdesavgift mot en måttlig årlig avguld,
gärna med vissa frihetsår; avgälden bör periodvis ökas, när jordvärdet *utan
brukarens eget åtgörande* avsevärt stegrats (t. ex. genom en ny järnväg — en
princip som ock erkänts i Danmark) men icke eljes. Åborätten bör få ärv-
vas av nära släktingar enligt vissa regler, som trygga jordbruket mot styck-
ning och skuldsättning. Vill åbo överlåta hemmanet åt någon utom släk-
ten, må han antingen kunna sälja brukningsrätten eller ock av kronan er-
hålla ersättning för utförda jordförbättringar, varemot kronan höjer den år-
liga avgälden i motsvarande mån för den nye ägaren. Man må hoppas,
att detta institut även i sin nya form får hava kvar namnet åborätt, vil-
ket ej blott är medärvt och väljudande, utan ock har god klang inför all-
männa folkmeningen och anses tyda på något vida förmånligare än arren-
demetoden.

För närvarande arbetar en kommitté, kronolägenhetskommittén, på en
reform av upplåtelseformen för kronojord, en reform som man må hoppas
skall gå i nyssnämnda riktning. Denna kommitté trodde sig i fjol vid
denna tid skola bli färdig till detta års början. Nu i år har denna nöd-
gats utsätta sitt hopp till nästa års början. Ett dylikt dröjsmål är med
hänsyn till den nuvarande nödtiden, som kräver snabba men dock väl över-
tänkta åtgärder för kolonisation å kronojord, särdeles ledsamt. Det är ett
stort missgrepp av regeringen att den ej givit kommitténs aktade medlemmar
tillfälle att för en tid helt ägna sig åt sitt värv, med tjänstledighet från
deras andra krävande uppdrag — ordföranden är t. ex. militieombudsman.
Men i detta fall har förhållandet tvärtom på sistone blivit värre, då den
medlem som kanske får anses mest intresserad av den tilltänkta reformen,
hr Linders, nu nyss blivit domänintendent. Här måste regeringen ingripa
och bringa snar bättring.

I väntan på denna nödvändiga reform måste man emellertid tillgripa
en annan utväg för att skaffa den ögonblickliga hjälp som livsmedelspro-
duktionen tarvar. Vi hava ock ett annat institut som med lämplig ut-
vidgning kan tillsvidare anlitas. Sedan år 1891 och 1904 ha på kronans
domäner i Norr- och Västerbotten upplåtits s. k. skogstorp, inalles (en-

ligt senast tillgängliga uppgifter) 868. Sedan 1910 ha dessutom upplåtits s. k. odlingslägenheter å kronoparkerna i de nordligaste länen, tillsammans 745. Lägenheterna upplåtas på 50 år med företrädesrätt för innehavaren till förnyad upplåtelse; vid starten erhålles ur domänfonden en odlingshjälp å 750 kr. Såväl denna som lägenhetens areal — vid pass 5 hektar — är dock så liten, att något nämnvärt tillskott till livsmedelsproduktionen ej genom detta institut i dess nuvarande form kan väntas.

Men det bör kunna utbyggas. Detta har ock försökts av den i juni 1916 tillsatta kolonisationskommittén, som nyligen avgivit ett utlåtande om större försökskolonier å Väster- och Norrbottens kronoparker. Detta utlåtande torde snart som bilaga till en kungl. proposition föreläggas riksdagen. Här skall därför blott erinras om följande huvuddrag i förslaget: 106 lägenheter skulle upplåtas, 59 om 5 hektar öppen jord och 47 av en ny typ om 15 hektar; de skulle förläggas gruppvis; en del skog skulle, dock utan full dispositionsrätt, tilldelas kolonisten, och dessutom skulle innehavarna få en viss rätt att nyttja kronans skog. De skulle erhålla 500 kr. i odlingslån. Åbyggnaderna skulle dessutom antingen uppföras delvis av kronan till en uppskattad kostnad av 6,700 kr. eller ock skulle brukaren erhålla ett byggnadslån å 4,500. Lägenheterna skulle upplåtas på 15 år med rätt för innehavaren dels att efter denna tids slut få upplåtelsen förnyad på nya 15 år, dels att efter 10 år när som helst inköpa lägenheten med full äganderätt. För byggnadslånet, ävensom för de eventuellt av staten uppförda byggnaderna skulle kolonisten utgöra en ränta å 3,6 %, varvid priset på de statsuppförda byggnaderna dock blott räknas som 5,000. Vidare skulle 3,6 % utgöras å markens uppskattade värde, vilket dock ej får överstiga 50 kr. pr hektar. Tre frihetsår skulle medges. Diverse vägar och andra arbeten skulle utföras av staten. Ledningen för kolonisationen skulle anförtros åt en av Kungl. Maj:t särskilt tillsatt nämnd med domänstyrelsens chef som ordförande.

Kritik av kolonisationskommitténs förslag.

Onekligen är detta förslag (även i många här ej framhävda punkter) i stor utsträckning förtjänstfullt. Exempelvis måste vi på ovan anförda skäl räkna det som en förtjänst hos förslaget, att det ej tarvar hushållningssällskapens förmedling för att förverkligas. Men i vissa viktiga fall kunna välgående invändningar göras.

Först och främst synes det som fler typer än de två föreslagna borde prövas. Varför ej även en mellanstor typ? Den minsta typen synes ock, särdeles då det är fråga om nordligaste Sverige, ha tillmätts alldeles för stort utrymme.

Vidare måste man en gång på allvar framställa frågan, varför då odlingslägenheter alltid skola förläggas till Norrland. Varför skola de som vilja åtaga sig det viktiga värvet att uppodla landets jord jämt drivas upp till de mest ogästvänliga trakterna? Varför kunna ej jordarbetare från södra och mellersta Sverige få uppodla kronolägenheter i eller åtminstone närmare sin hembygd? Staten äger stora oanvända domäner även utom Norrland. Enligt domänstyrelsens berättelse för 1915 utgjorde exempelvis kronoparkerna:

i Kalmar län	43,320 hektar.
» Kronobergs län	27,993 »
» Jönköpings län	20,042 »
» Skaraborgs län	34,177 »

Vartill så i två lägre nordliga län komma:

i Gävleborgs län	93,614 hektar.
» Kopparbergs län	461,186 »

I Uppsala län finnas kronodomäner taxerade till 2,162,800 kr. och i Värmlands län taxerade till 1,425,700. Taxeringsvärdet synes, att döma av siffror för vissa uppländska domäner, uppgå till omkring $\frac{2}{3}$ av saluvärdet. Tilläggas må, att om vi i allmänhet äro ledsamt okunniga om landets tillgång å odlingsjord, så är vår ringa kunskap om kronodomänernas verkliga värde särskilt bedrövlig.

Bland större kronoparker må vi — bortsett från rekognitionsskogar och dylika ägovidder, till vilka bolag tillskansat sig en lagligen mycket tvivelaktig ägande- eller nyttjanderätt — nämna Garpenbergs kungsgård i Dalarna och Mackmyra brukshemman, i förbigående sagt återköpta för dyra pengar, ehuru kronan snarare haft rätt att återtaga dem. Vidare Klotens kronopark i Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län om tillsammans 39,844 hektar, vilken nu synes ligga så gott som oanvänd (utom kanske till skogsdrift) och där domänstyrelsen lär ha haft för avsikt att anlägga en idrottspark. I Södermanlands län (Åkers, Öster-Rekarne, Daga och Selebo härader) finnas allmänningar om vid pass 33,000 hektar, varav Åkers bruk anser sig ha nyttjanderätt till 6,832 har. I Örebro län ha vi t. ex. Stocka kronopark om 6,922 och Garphyttans om 6,012 hektar.

Vidare kan ifrågasättas, om ej odlingsbidraget måste göras större, för att ett verkligen avsevärt antal dugliga men mindre bemedlade jordbrukare må kunna bli kolonister å kronojord. Vi för vår del tro en bisträckning

å 2,500 kr. utöver byggnadshjälpen vara nödvändig. Naturligtvis måste staten, när den sålunda ökar lånesumman, ock kräva större säkerhet. Denna säkerhet kan bäst ernås genom att rätt medgives till *inteckning i kreatursbesättning och inventarier*. En sådan inteckningsrätt har länge krävts av den sakkunniga opinionen.

Vidare är det uppenbart, att ju mer staten offerar för kolonisationen — och offra måste den, om någon större kolonisation skall komma till stånd — dess nödigare är det, att den ej släpper ifrån sig sin jord och därigenom gör kommande släkten arvlösa, skjutande över på dem större delen av offren. I detta avseende är kolonisationskommitténs förslag mycket otillfredsställande. Den ger visserligen besittningsrätten vissa erkännanden men lägger dock sitt förslag så att den direkt premierar köp av kronolägenheten.

Den utgår ifrån att »staten ej kan fordra full gottgörelse» för »de betydande utgifter den särskilt under nuvarande förhållanden måste vidkännas». Priset å de av staten uppförda byggnaderna skall vid inlösnings uppskattas till blott 5,000, ehuru kostnaden uppskattats till 6,700. För odlingsmarken, å vilken staten skall utgöra stora dikningsarbeten, skall beräknas 50 kr. pr hektar, vilket belopp »även under andra förhållanden än de nuvarande kan synas alltför ringa». Skogsmarken skall värderas efter grunder, som »redan under nuvarande förhållanden kunna anses låga och torde kunna förväntas vid den tid då köp kan ifrågakomma ännu mera understiga de normala». Även efter köpet skall kolonisten äga rätt till utsyning av virke å statens skogar, men hertill skall vid köpeskillings fastställande ingen hänsyn tagas.

Det är ju, tycker man, mer än tillräckligt stora upppoffringar. Men ej nog därmed, tycker kommittén. Den medger ett flerårigt uppskov med köpeskillings gäldande och under denna tid skall en ränta utgöras, vilken väsentligt understiger den som staten själv fått betala. Detta blir ett plus till den avsevärda ränteförlust staten redan under hela arrendetiden lidit. Men ej ens detta synes kommittén nog. Den vill ytterligare uppmuntra till det för staten så förlustbringande köpet. Kolonisten skall utföra visst skogsarbete åt kronan och därför tillräknas ersättning. Men denna ersättning skall först utgå då han inköper gården. Vill han däremot hellre övertaga den med besittningsrätt, så får han vänta ännu en hel upplåtelseperiod, innan han får ut ersättningen. På samma sätt med de odlingspremier han enligt kommittén skall erhålla. Köper han gården, får han genast vid köpet (alltså, om han vill, redan efter 10 år) ut dem; vill han

låta jorden förbliva kronans, får han vackert vänta på premierna till andra upplåtelseårens utgång, d. v. s. inalles 30 år.

Under sådana förhållanden blir ju möjligheten till besittningsrätt ett överkligt sken, och kommittén tycks ha på allt sätt strävat att — i en tid då ingen opartisk person kan undgå att se den obegränsade jordäganderättens fördärlighet — locka kolonisten till att skaffa sig statens jord med full rätt till jobb och allsköns vanskötsel för ett öppet erkänt underpris. Detta är desto klandervärdare, som även det liberala partiet genom sitt förtroenderåd, med Karl Staaff i spetsen, krävt en form av besittningsrätt vid upplåtelse av kronojord, vilken kunde och borde bli minst så begärlig för brukaren som full äganderätt.

Det vore oförlätligt och lättsinnigt av riksdagen att följa kommittén *Vad som bör göras.* på denna väg. Vi för vår del kräva i stället en kolonisation av vida större utsträckning och betydelse än den av kommittén föreslagna, med större hjälp åt odlarne, med full äganderätt åt dessa av sitt arbetes frukter men med oryggligt hävdande av statens jordäganderätt. Vi föreslå icke upphävandet av den hittills drivna egnahemsrörelsen. Vi vilja blott fullständiga den med en kolonisation å kronomark. Vi kunna för denna kolonisation gärna godtaga den av kommittén föreslagna formen av besittningsrätt — blott att premierna för skogsarbete och odling böra utbetalas vida förr, helst år från år — men så snart ett tillfredsställande förslag om moderniserad åborätt framkommit, böra kolonisterna ha rätt att övergå till denna upplåtelseform.

Kommittén har framlagt sitt förslag blott som ett försök. Det synes vara tid att övergå från försök till planmässig handling. Om något redan är försöksvis utrett, så är det småbrukets bärkraft. För visso bör all kolonisation på kronojord noga förberedas och utföras gruppvis, liksom kommittén föreslagit. Men detta arbete kan utföras, i den mån det ej medhinnes av kommittén själv, av den nämnd med domänstyrelsens chef som ordförande, vilken enligt kommitténs förslag skall av Kungl. Maj:t tillsättas, eller, i den mån kolonisationen växer, av personer, som denna nämnd särskilt förordnat.

Vad kostnaderna angår har kommittén beräknat att för första året (1918) 150,000 kr. och för andra året (1919) 225,000 kr. skulle krävas för dess något över 100 kolonat. Vi vilja hoppas nu till en början på omkring 1,000 kolonat, eller i medeltal inemot lika många i varje svenskt län, som kommittén tänkt sig för de båda nordligaste. Då vi dessutom förutsatt något större medelareal i jord och 2,000 kr. mer i byggnadslån

å kolonat, så anse vi oss för 1918 böra kräva ett förslagsanslag å 2 miljoner och för 1919 ett å 3 miljoner kr. Om, som sannolikt är, förstnämnda anslag ej till sitt fulla belopp hinner tagas i bruk under 1918, bör det läggas till nästa års anslag. Hela totalkostnaden har kommittén för sitt förslag beräknat till inemot 900,000 kr., för vårt förslag skulle den proportionsvis kunna uppskattas till 12 miljoner. Medel därtill kunna med lätthet skaffas. Domänstyrelsens nettoinkomst utgjorde år 1915 ej mindre än 16,537,196 kr. För 1918 har den beräknats till 26½ miljoner och för 1919 till 25½ miljoner. Ingen utgift är ju heller så nationalekonomiskt räntabel som utgift för livsmedelsproduktion, liksom intet är så dyrt som att svälta.

Vi tillåta oss alltså föreslå:

att riksdagen måtte bevilja å 1918 års tillägsstat ett förslagsanslag å 2 miljoner kr. och å 1919 års riksstat ett förslagsanslag å 3 miljoner för startande, under beaktande av här utvecklade synpunkter, å statens mark av kolonat, som skola utgöra självständiga småbrukshemman och upplåtas på längre tid under tryggad besittningsrätt utan rätt till köp av jorden men med full garanti för brukaren att njuta sitt arbetes frukter.

Stockholm den 26 januari 1918.

Ivar Vennerström.

C. O. Johansson,
Sollefteå.

Sten Berglund.

K. J. Karlsson.

H. Hansson
i Mora.

Ernst Hage.